

WYKORZYSTANIE INSTRUMENTÓW PROW 2007-2013 W ASPEKCJE REALIZACJI ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA DOLNOŚLĄSKIEGO¹

Barbara Kutkowska, Julian Kalinowski

Instytut Nauk Ekonomicznych i Społecznych Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu
Dyrektor: prof. dr hab. Barbara Kutkowska

Słowa kluczowe: rozwój obszarów wiejskich, gospodarstwo, Dolny Śląsk, region
Key words: rural development, farm, Lower Silesia, region

S y n o p s i s. Po roku 2006 przyjęte zostały nowe priorytety rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Obszary priorytetowe ustalone na poziomie UE pokrywają się z ustalonymi dla Polski w Krajowym Planie Strategicznym. Działania priorytetowe wspierające zrównoważony rozwój obszarów wiejskich przeniesione zostały na poziom regionalny. Wdrażane są przez dwie instytucje, a mianowicie: terenowe oddziały Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARMiR) oraz Urząd Marszałkowski. Instrumenty wsparcia finansowego wspólnej polityki rolnej (WPR) kierowane do rolników i pozostałych mieszkańców wsi za pośrednictwem ARiMR związane są przede wszystkim z działaniami osi 1. (gospodarczej) oraz osi 2. (środowiskowej). Samorząd wojewódzki jest zasadniczym ogniwem transmisji środków unijnych umożliwiających realizację celu społecznego, ponieważ wdraża działania osi 3. (społecznej) i osi 4. (Leader). Poziom wsparcia rolnictwa i wsi dolnośląskich jest zróżnicowany w poszczególnych regionach funkcjonalnych oraz powiatach.

WPROWADZENIE

Celem polityki Unii Europejskiej jest wspieranie trwałego zrównoważonego rozwoju wsi. Jak stwierdza Bożena Oleszko-Kurzyna [2009, s. 175], cytując Mieczysława Adamowicza: *w dużej mierze wielofunkcyjność i trwały rozwój obszarów wiejskich są koncepcjami wzajemnie się uzupełniającymi. Trwałość koncentruje się na zasobach, zaś wielofunkcyjność na rodzaju i charakterze prowadzonej działalności. W związku z przyjęciem takiej właśnie koncepcji rozwoju, coraz większe znaczenie w obecnej WPR przypisuje się instrumentom niezwiązanym bezpośrednio z interwencją rynkową. Instrumenty służące rozwojowi terenów wiejskich podzielić można na trzy grupy. Pierwszą z nich tworzą działania związane bezpośrednio z rolnictwem oraz ze zwiększeniem jego konkurencyjności [Wieliczko 2006].*

¹ Opracowanie powstało w ramach projektu badawczego MNiSW nr NN114 207834 pt. *Ocena realizacji celu produkcyjno-ekonomicznego rolnictwa dolnośląskiego w warunkach zrównoważonego rozwoju* realizowanego przez IRWiR PAN w Warszawie.

Działania te dotyczą sfery produkcyjnej gospodarstw i wspierają możliwości realizacji rozwoju zrównoważonego w zakresie celu ekonomicznego. Drugą grupę instrumentów stanowią instrumenty wspierające ochronę środowiska. Natomiast trzecia grupa instrumentów to działania dotyczące społeczności wiejskich, a zwłaszcza wspierania poprawy jakości życia na wsi, a zatem dotyczą one celu społecznego rozwoju zrównoważonego².

W latach 2000-2006 polityka rozwoju obszarów wiejskich charakteryzowała się następującymi cechami: uwzględnieniem wielofunkcyjności rolnictwa, zintegrowanym wielosektorowym podejściem akceptującym konieczność kreowania nowych źródeł dochodów i zatrudnienia oraz ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego dziedzictwa wsi [Dybowski 2009].

Po roku 2006 nastąpiła reforma finansowania WPR oraz polityki rozwoju obszarów wiejskich. Dotychczasowy Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej został zastąpiony dwoma nowymi, a mianowicie Europejskim Funduszem Rolniczym Gwarancji (EFRG)³ oraz Europejskim Funduszem Rolnym na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)⁴. W Rozporządzeniu Rady nr 1698/2005 powołującym ten ostatni fundusz określone zostały podstawowe założenia polityki Unii Europejskiej dotyczące rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007-2013. W okresie tym kontynuowana jest polityka harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich, wykorzystującego *zarówno rolniczą przestrzeń produkcyjną, jak i walory wsi (kulturowe, środowiskowe)* [Oleszko-Kurzyna 2009, s. 177]. Polityka rozwoju terenów wiejskich koncentruje się na trzech osiach priorytetowych [Ściański 2010, s. 2-16]:

1. Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego (oś gospodarcza).
2. Poprawa stanu środowiska i terenów wiejskich (oś środowiskowa).
3. Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich oraz wsparcia dywersyfikacji gospodarki wiejskiej (oś społeczna)⁵.

Cele służące realizacji priorytetów osi 1. dotyczą upowszechniania wiedzy i poprawy potencjału ludzkiego, restrukturyzacji i rozwoju kapitału rzeczowego oraz wspierania innowacji, a także poprawy jakości produkcji i produktów rolnych. Celami osi 2. (środowiskowej) jest ukierunkowanie rozwoju obszarów wiejskich na zrównoważone użytkowanie gruntów rolnych i leśnych. Natomiast cele osi 3. (społecznej) dotyczą możliwości różnicowania gospodarki wiejskiej, dostarczenia podstawowych usług dla ludności, a także odnowy wsi i zachowania jej dziedzictwa kulturowego. Unijna polityka rozwoju obszarów wiejskich uwzględnia jako oś 4. program Leader i proponuje włączenie społeczności lokalnej w procesy planowania i zarządzania rozwojem obszarów wiejskich. Wyznaczenie osi priorytetowych, wokół których koncentrowane są działania, umożliwi praktyczne wdrażanie idei zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, polegającej na harmonijnej realizacji powyższych celów. Grzegorz Dybowski [2009, s. 38] pisze, że mimo kontynuacji poprzedniej polityki względem rozwoju obszarów wiejskich, Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 wprowadza nowe, istotne elementy świadczące o wyraźnym nachyleniu środowiskowym⁶. We wspomnianym

² Według Grzegorza Dybowskiego [2009, s. 30] Unia Europejska wypracowała szereg instrumentów służących osiągnięciu celów polityki rozwoju obszarów wiejskich takich jak: restrukturyzacja rolnictwa, rozwój terytorialny i lokalny, integracja środowiskowa.

³ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1290/2005 z dnia 21 czerwca 2005 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej [Dz.U. WE L 209/1 z 11.08.2005 r.]

⁴ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez EFRROW [Dz.U. WE L 277 z 21.10.2005 r.]

⁵ Jak pisze Łukasz Hardt [2009] realizacja działań PROW w ramach osi priorytetowych umożliwia wsparcie konkurencyjności produkcji rolnej, ochronę środowiska oraz rozwój wsi i wielofunkcyjność rolnictwa.

⁶ Rozporządzenie to zobowiązuje do przeznaczania 25% całkowitego wkładu EFRROW na program osi 2. oraz po 10% dla osi 1. i 3., gwarantuje także przynajmniej 5% (nowe kraje 2,5%) wkładu finansowego na działania osi 4., tj. programu Leader [Sroka 2009].

rozporządzeniu zwiększona została rola strategicznego planowania jako instrumentu służącego rozwojowi obszarów wiejskich. Państwa członkowskie zobligowane zatem są do przygotowania krajowego planu strategicznego, którego założenia wynikają ze strategicznych wytycznych wspólnoty w zakresie obszarów wiejskich. Z dokumentów tych wynika, że priorytety wspólnotowe polityki rozwoju wsi pokrywają się z priorytetami zaproponowanymi w polskim Krajowym Planie Strategicznym.

Krajowy Plan Strategiczny stał się podstawą Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 (PROW)⁷, który zestawia szereg działań realizujących w praktyce idee osi priorytetowych. Działania te wpisują się także w koncepcję rozwoju wielofunkcyjnego rolnictwa i obszarów wiejskich [Czudec 2009, Wilkin 2009]. Koncepcja ta ma na celu, jak pisze Barbara Wieliczko [2009, s. 59], cytując za Krajowym Planem Strategicznym [2007, s. 33]: *wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych i poprawę konkurencyjności sektora rolno-żywnościowego, z jednoczesnym zapewnieniem instrumentów na rzecz różnicowania działalności gospodarczej w kierunku alternatywnych źródeł dochodów mieszkańców wsi.*

W okresie programowania 2007-2013 najwięcej środków finansowych z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w skali całej Wspólnoty skierowanych zostało na działania umożliwiające ochronę biologicznej różnorodności, ochronę gleb i wód oraz przeciwdziałanie negatywnym zmianom klimatu (44%). Nieco mniejszymi środkami (34%) wsparto działania osi 1., dotyczącej poprawy konkurencyjności i innowacyjności sektora żywnościowego oraz wzmocnienia jakości kapitału ludzkiego i rzeczowego. Pozostała część środków funduszu wzmocniła działania osi 3. (13%) oraz program Leader (6%). Zatem prawie 80% budżetu EFRROW skoncentrowano na wspieraniu działań związanych z realizacją celów: środowiskowego i ekonomicznego zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich [Ściański 2010, s. 5].

W warunkach polskich akcenty na poszczególne priorytety rozłożone zostały nieco inaczej [PROW 2010, s. 333]. Plan finansowy PROW 2007-2013 zakładający wspieranie rozwoju obszarów wiejskich kwotą 17,2 mld euro, w tym 13,4 mld euro skierowaną ze EFRROW⁸, wskazuje że najwięcej środków publicznych przekazanych zostało na wspieranie działań skupionych w osi 1. gospodarczej (43%), działania osi 2. środowiskowej absorbują 32% finansowania publicznego, niewiele więcej niż średnio w UE przeznaczają się pieniądze na działania wspierające priorytet osi 3. społecznej (20%). Jak stwierdza Janusz Rowiński [2009, s. 57], szacuje się ponadto, że program ten uruchomi środki prywatne w postaci wkładu własnego w wysokości przeszło 7,8 mld euro, zatem w PROW w ciągu siedmiu lat zaangażowane zostanie 25 mld euro. Spośród 37 możliwych działań PROW 2007-2013 Polska zdecydowała się na 21. Oś 1. o charakterze gospodarczym obejmuje dziesięć działań, zaś oś 2. środowiskowa skupia cztery działania. Dwie pierwsze osie obejmują zatem 67% wszystkich działań wdrażających cele polityki rozwoju obszarów wiejskich, pozostałe osie priorytetowe łączą siedem kolejnych działań [Mickiewicz, Wawrzyniak 2009].

PROW 2007-2013 nie jest jedynym programem unijnym wspomagającym w latach 2007-2013 rozwój polskiego rolnictwa i przemysłu rolno-spożywczego, jest natomiast programem największym [Rowiński 2009]⁹.

⁷ Ustawa z dnia 7 marca 2007 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW (Dz.U.2007.64.427).

⁸ Decyzją Komisji Europejskiej z 27 kwietnia 2010 r. ustalającą podział na poszczególne lata kwoty wsparcia na rzecz rozwoju obszarów wiejskich wg państw członkowskich od dnia 1 stycznia 2007 r. do dnia 31 grudnia 2013 r. kwota EFRROW dla Polski wynosi 13 398 928 156 euro (2010/236/UE) [Dz.U.L 106/13/ 28.04.2010].

⁹ Rozwój obszarów wiejskich wspierany jest również z funduszy strukturalnych UE w ramach programów operacyjnych [Rowiński 2009 s.125].

CEL I METODA

Celem opracowania jest ocena regionalnego zróżnicowania wdrażania poszczególnych instrumentów PROW 2007-2013 na terenie województwa dolnośląskiego z punktu widzenia koncentracji działań na priorytetach rozwoju obszarów wiejskich. W pracy zastosowano metodę dokumentacyjną i wykorzystano dane liczbowe pochodzące z dwóch instytucji wdrażających działania PROW, a mianowicie Oddziału Terenowego ARiMR we Wrocławiu i Urzędu Marszałkowskiego we Wrocławiu. Informacje liczbowe dotyczące kwot wsparcia wypłaconych w ramach PROW w latach 2007-2009 zestawiono w ujęciu powiatowym oraz z podziałem na funkcjonalne regiony obszarów wiejskich Dolnego Śląska.

CHARAKTERYSTKA OBSZARÓW WIEJSKICH DOLNEGO ŚLĄSKA

Ponad 90% terytorium Dolnego Śląska stanowią obszary wiejskie. Są one bardzo zróżnicowane pod względem warunków przyrodniczo-ekonomicznych [Kutkowska i inni 2007, Kutkowska 2009b]. Z tego powodu w *Strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego* [2001] województwo podzielone zostało na 5 funkcjonalnych regionów obszarów wiejskich:

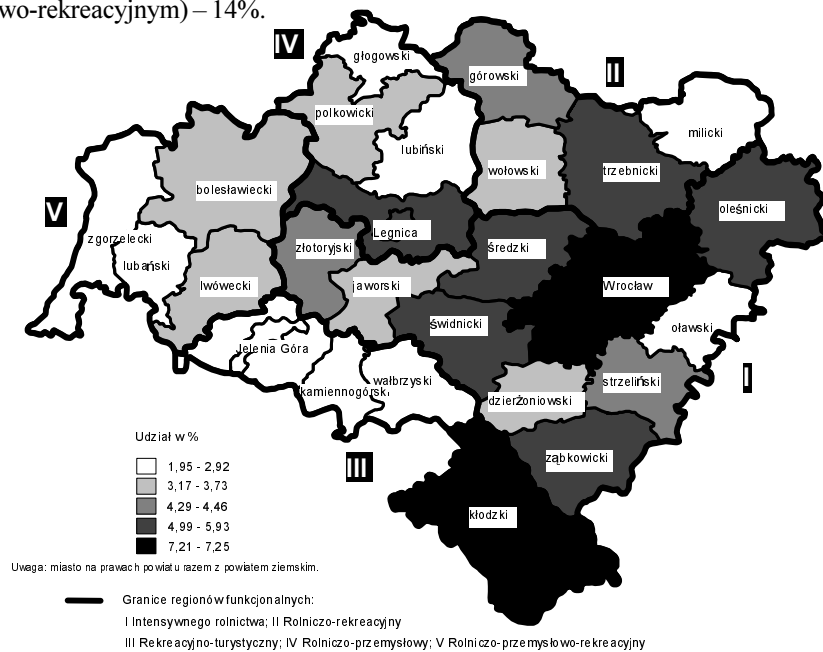
- I – intensywnego rolnictwa,
- II – rolniczo-rekreacyjny,
- III – przemysłowo-turystyczno-rekreacyjny,
- IV – rolniczo-przemysłowy,
- V – rolniczo-przemysłowo-rekreacyjny.

W strategii sformułowano dwa główne cele rozwoju obszarów wiejskich, którymi są podniesienie poziomu życia ludności wiejskiej oraz wielofunkcyjny rozwój tych obszarów. Poszczególne regiony funkcjonalne różnią się celami wiodącymi. Dla regionu I jest to modernizacja kompleksu gospodarki żywnościowej, dla regionu II – rozwój turystyki i rekreacji, dla regionu III, obejmującego tereny górskie i podgórskie, celem jest kształtowanie krajobrazu przyrodniczego. W regionie IV zasadniczym celem rozwoju wsi jest konieczność podniesienia dochodów ich mieszkańców przez wielofunkcyjne ukierunkowanie. Natomiast regionowi V, obejmującemu obszary o dużych walorach środowiskowych, jako cel podstawowy postawiono odbudowę i ochronę krajobrazu przyrodniczego.

Prawie 1 mln ha powierzchni województwa dolnośląskiego zajmują użytki rolne, 603 tys. ha lasy, a 402 tys. ha pozostałe grunty. W strukturze użytków rolnych dominują grunty orne, obejmujące 82% powierzchni UR, łąki – 12%, pastwiska – 5% oraz sady – 1% [Rocznik ... 2009]. Rozmieszczenie użytków rolnych jest nierównomierne w poszczególnych regionach funkcjonalnych. W regionie I (intensywnego rolnictwa) zlokalizowanych jest 43% użytków rolnych, w regionie II znajduje się 16% tych użytków, w regionie III 14%, w IV regionie 14% i w V regionie funkcjonalnym 13% użytków rolnych. Prawie połowa gruntów ornych województwa zlokalizowana jest w regionie intensywnego rolnictwa (I), natomiast użytki zielone dominują w regionie III, obejmującym tereny sudeckie.

W ujęciu powiatowym, najwięcej gruntów rolniczych położonych jest na terenie powiatu wrocławskiego i kłodzkiego. Na terenie tych powiatów zlokalizowanych jest ponad 7% użytków rolnych w województwie. Powiaty: świdnicki, ząbkowicki, oleśnicki, średzki, legnicki i trzebnicki charakteryzują się udziałem w zasobie UR około 5-6%. Znacznie mniejszymi arealami ziem rolniczych, z udziałem 2-3%, dysponują pozostałe powiaty: wałbrzyski, kamiennogórski, jeleniogórski oraz lubański, zgorzelecki, milicki, oławski, lubiński i głogowski (rys. 1.).

W 2007 roku na terenie województwa dolnośląskiego istniało 115 tys. gospodarstw rolnych, w tym około 73 tys. o arealach powyżej 1 ha UR. Gospodarstwa te są zlokalizowane głównie w regionie I (intensywnego rolnictwa), aż 41% ogólnej liczby. W regionie II (rolniczo-rekreacyjnym) położonych jest 17% gospodarstw, w regionie III (przemysłowo-rekreacyjno-turystycznym) – 15%, w regionie IV (rolniczo-przemysłowym) – 13% i w V (rolniczo-przemysłowo-rekreacyjnym) – 14%.

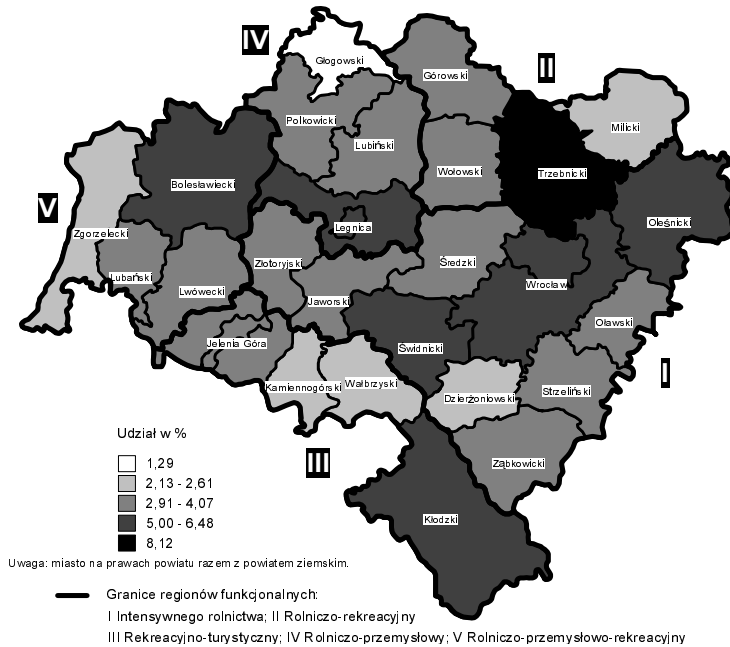
Rysunek 1. Mapa rozkładu użytków rolnych w poszczególnych powiatach Dolnego Śląska (dolnośląskie = 100%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rocznika 2009].

Największą liczbą gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha charakteryzuje się powiat trzebnicki, gdzie funkcjonuje 8% gospodarstw dolnośląskich. W powiatach: wrocławskim, bolesławieckim, oleśnickim, świdnickim oraz legnickim zlokalizowanych jest od 5 do 6,5% gospodarstw. Najmniej gospodarstw rolnych zlokalizowanych jest na terenie powiatu glogowskiego, około 1,3% (rys. 2.). Tak więc pod względem zagospodarowania ziem rolniczych oraz liczebności gospodarstw na Dolnym Śląsku dominuje region I (intensywnego rolnictwa) charakteryzujący się warunkami klimatyczno-glebowymi sprzyjającymi produkcji rolnej [Kutkowska i inni 2007].

WDRAŻANIE INSTRUMENTÓW PROW 2007-2013 W WOJEWÓDZTWIE DOLNOŚLĄSKIM

W nowym okresie programowania, w latach 2007-2013, instrumenty wspierające modernizację gospodarstw oraz rozwój obszarów wiejskich w województwie dolnośląskim wdrażane są za pośrednictwem dwóch instytucji, a mianowicie Oddziału Terenowego AR-MiR we Wrocławiu i jej ośrodków powiatowych oraz Urzędu Marszałkowskiego. Poprzez

Rysunek 2. Mapa rozkładu liczby gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha w powiatach Dolnego Śląska (dolnośląskie = 100%)

Źródło: jak na rysunku 1.

Oddział Terenowy ARiMR we Wrocławiu w latach 2007-2009 do gospodarstw i wsi dolnośląskich skierowano wsparcie finansowe w wyniku realizacji działań PROW na kwotę wynoszącą ponad 330 mln złotych (tab. 1.). Środki te finansowały 10 działań skupionych wokół trzech osi priorytetowych. Ponad połowa (54,7%) środków finansowych kierowanych do rolnictwa dolnośląskiego za pośrednictwem ARiMR związana była z działaniami osi 1. *Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego* (oś gospodarcza), około 44% dotyczyło *Poprawy środowiska naturalnego i obszarów wiejskich*, (oś środowiskowa), a tylko 1,18% *Jakości życia na obszarach wiejskich i różnicowania gospodarki wiejskiej* (oś społeczna). Trzy największe strumienie płatności (po około 22% kwot dofinansowania ogółem) dotyczyły instrumentów: *Renty strukturalne*¹⁰, *Modernizacja gospodarstw rolnych*¹¹ oraz *Wspieranie gospodarowania na terenach ONW*. Były to działania absorbujące najwięcej środków finansowych również w poprzednim okresie programowania w latach 2004-2006 [Kutkowska 2009a]. W porównaniu do lat ubiegłych, znacznie wzrosło wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych z około 10% do ponad 19% kwoty wsparcia z tytułu działań PROW¹².

¹⁰ Jak określa Rowiński [2009] są to tzw. zobowiązania sztywne o charakterze wieloletnim, powstałe również w latach 2004-2006. Podobny charakter mają płatności rolnośrodowiskowe, wspieranie grup producentów rolnych czy subwencja dla terenów ONW.

¹¹ W ocenie Rowińskiego [2009] jest to najważniejsze działanie o charakterze PROW wspierającym przekształcenia strukturalne w rolnictwie.

¹² Działanie *Płatności rolnośrodowiskowe* znajduje się w budżecie polskiego PROW 2007-2013 na 3. miejscu pod względem wielkości przewidzianych środków, jest to konsekwencja stanowiska władz UE, które uważają, że środki z budżetu UE powinny być kierowane przede wszystkim na poprawę stanu środowiska naturalnego obszarów wiejskich (cel środowiskowy) [Rowiński 2009].

Tabela 1. Wykorzystanie środków finansowych PROW 2007-2013 wdrażanych przez Oddział Terenowy ARiMR we Wrocławiu (stan na 31.01.2009 r.)

Nazwa osi i działania	Kwota płatności brutto	
	[zł]	udział [%]
<i>Grupy producenckie</i>	3 514 160,44	1,05
<i>Renty strukturalne</i>	73 904 619,44	22,05
<i>Ułatwienie startu młodym rolnikom</i>	2 400 000,00	0,72
<i>Modernizacja gospodarstw rolnych</i>	71 650 570,83	21,38
<i>Zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej</i>	20 075 755,20	5,99
<i>Zobowiązania z okresu 2004-2006 dla działania Wspieranie gospodarstw niskotowarowych</i>	11 997 784,17	3,58
Razem oś 1. Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	183 542 890,08	54,77
<i>Program rolnośrodowiskowy</i>	64 358 804,08	19,20
<i>Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)</i>	76 714 436,51	22,89
<i>Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne</i>	6 557 983,60	1,96
Razem oś 2. Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich	147 631 224,19	44,05
<i>Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej</i>	3 967 328,50	1,18
Razem oś 3. Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej	3 967 328,50	1,18
Ogółem	335 141 442,77	100,00

Źródło: opracowanie własne na podstawie informacji Oddziału Terenowego ARiMR we Wrocławiu.

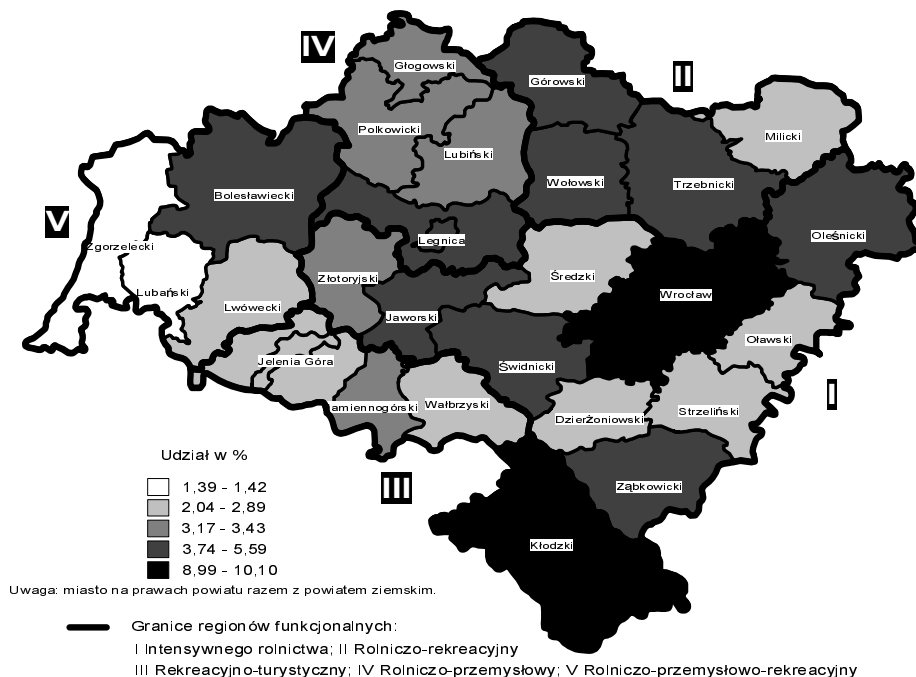
Wykorzystanie środków finansowych działań PROW 2007-2013, podobnie jak w latach 2004-2006, jest nierównomierne w poszczególnych regionach funkcjonalnych Dolnego Śląska. Pod tym względem nadal dominuje region I (intensywnego rolnictwa), do którego skierowano prawie 42% ogółu środków wsparcia [Kutkowska 2009a]. Jednak w porównaniu do lat ubiegłych, udział ten zmniejszył się o 13% na korzyść pozostałych regionów, zwłaszcza regionu III (rekreacyjno-turystycznego) obejmującego tereny sudeckie, w którym ulokowano większość nowych pakietów rolnośrodowiskowych. Szczegółowa struktura wykorzystania środków w poszczególnych regionach przedstawia się następująco:

- I (intensywnego rolnictwa) – 41,57%,
- II (rolniczo-rekreacyjny) – 15,89%,
- III (rekreacyjno-turystyczny) – 17,49%,
- IV (rolniczo-przemysłowy) – 15,58,
- V (rolniczo-przemysłowo-rekreacyjny) – 9,48%.

W regionie I szczególne znaczenie mają takie instrumenty, jak: *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej* (66% kwoty województwa), *Modernizacja gospodarstw rolnych* (54% tej kwoty), *Renty strukturalne* (50% kwoty) oraz *Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej* (33% kwoty), czyli działania potęgujące możliwość realizacji celu produkcyjno-ekonomicznego zrównoważonego rozwoju gospodarstw. Gospodarstwa regionów II, obejmującego m.in. teren Parku Krajobrazowego „Dolina Baryczy”, i III, czyli terenów Sudetów i Podsudecia, wykorzystywały natomiast ponad 60% ogółu

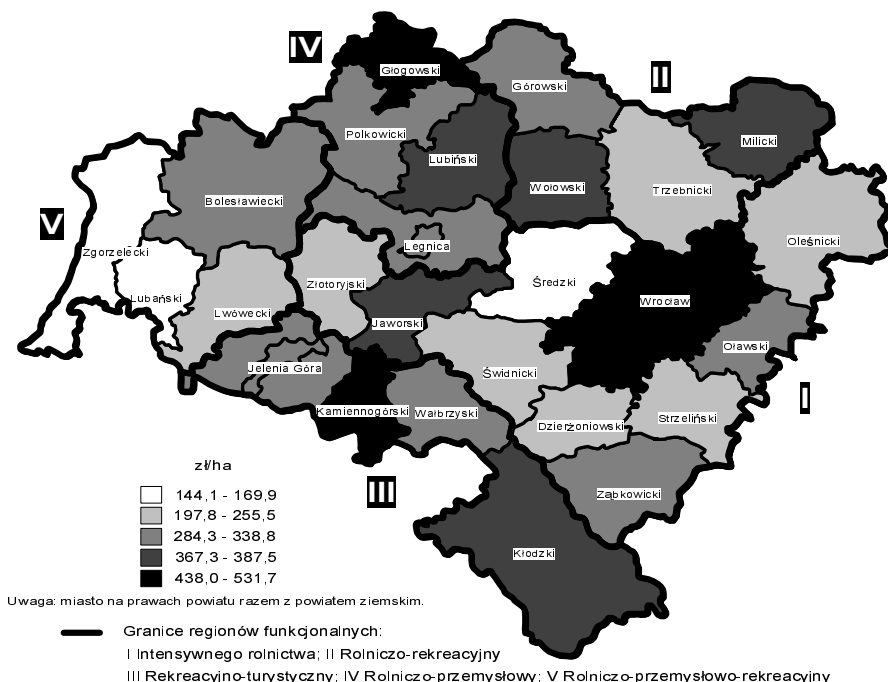
wsparcia z tytułu użytkowania na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) oraz 30% dofinansowania pakietów rolnośrodowiskowych. Jest to korzystne ze względu na wysokie walory środowiska przyrodniczego tych terenów i sprzyja realizacji celu ekologicznego ich rozwoju. To ukierunkowanie na ochronę środowiska umożliwia rozwój funkcji turystycznych i krajobrazowych obszarów wiejskich. Podobnie jak w poprzednim okresie programowania, czyli w latach 2004-2006, także w latach 2007-2013 największymi beneficjentami PROW są rolnicy zamieszkujący powiaty o najsilniej rozwiniętym rolnictwie, dużej liczbie gospodarstw i największych zasięgach terenów ONW, a mianowicie powiaty: wrocławski i kłodzki [Kutkowska, Łabędzki 2008]. Rolnicy je zamieszkujący w latach 2007 i 2008, sięgając po instrumenty PROW, uzyskali 9-10% wojewódzkiej kwoty dofinansowania. W dalszej kolejności rolnicy z powiatów: świdnickiego, ząbkowickiego, jaworskiego, legnickiego, trzebnickiego, oleśnickiego, górowskiego i bolesławieckiego pozyskali dofinansowanie od 3 do 6% tej kwoty. Z programu tego w najmniejszym stopniu korzystali mieszkańcy wsi powiatów: zgorzeleckiego i lubańskiego (rys. 3.).

Skala wypłat skierowanych do rolników dolnośląskich z działań PROW będących w gestii ARiMR w przeliczeniu na 1 ha UR jest zróżnicowana. Różnice te w poszczególnych powiatach są nawet ponadczterokrotne, od 155 do 531 zł wsparcia na 1 ha użytków rolnych (rys. 4.). Największe kwoty płatności PROW w przeliczeniu na 1 ha UR, od 438 do 531 zł uzyskali rolnicy z powiatów: wrocławskiego, kłodzkiego, jaworskiego, milickiego, wołowskiego, kamiennogórskiego, lubińskiego i głogowskiego. Dofinansowanie działań PROW na poziomie przeciętnym dla regionu dolnośląskiego, czyli w przedziale 284-339 zł na 1 ha

Rysunek 3. Mapa rozkładu płatności działań PROW 2007-2013 wdrażanych przez ARiMR wg powiatów (dolnośląskie = 100%) (stan 31.01.2009)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Oddziału Terenowego ARMiR we Wrocławiu.

Rysunek 4. Mapa rozkładu płatności na 1 ha UR działań PROW 2007-2013 wdrażanych przez ARiMR wg powiatów (dolnośląskie = 100%) (stan 31.01.2009)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Oddziału Terenowego ARMiR we Wrocławiu.

UR, skierowane zostało do rolników gospodarujących w powiatach: bolesławieckim, górowskim, polkowickim, ząbkowickim, oławskim, jeleniogórskim i wałbrzyskim. Wsparcie najmniejsze, od 144 do 170 zł na 1 ha UR, otrzymali rolnicy powiatów: średzkiego, zgorzeleckiego i lubańskiego.

W gestii Urzędu Marszałkowskiego we Wrocławiu pozostawiono działania mające duże znaczenie dla realizacji celu społecznego rozwoju zrównoważonego. Przede wszystkim są to działania dotyczące odnowy i rozwoju wsi oraz zachowania ich dziedzictwa kulturowego, a także działania poprawiające świadczenie podstawowych usług dla gospodarki i ludności wiejskiej. W ramach programu PROW 2007-2013 wspierana jest także inicjatywa Leader wdrażająca aktywizację lokalnych społeczności w Lokalnych Grupach Działania (LGD), wdrażanie projektów współpracy oraz opracowanie i wdrażanie miejscowych strategii rozwoju. Instrumenty te służą realizacji celu społecznego, dlatego swoim działaniem obejmują nie tylko rolników, ale odnoszą się do całej społeczności wiejskiej gmin i powiatów województwa dolnośląskiego. Na wdrażanie tych działań Urząd Marszałkowski we Wrocławiu przeznaczył kwotę 615,5 mln zł, w tym 387,5 mln zł z EFRROW. Prawie 80% środków skierowano na działania związane z 3. osią priorytetową, a zwłaszcza na finansowanie usług dla gospodarki i ludności wiejskiej (tab. 2.). Około 20% środków wsparcia przeznaczonych zostało na działanie związane z osią 1. *Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa*, w ramach którego funkcjonują dwa schematy: *Scalanie gruntów* i *Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi*.

Tabela 2. Wykorzystanie środków (zawarte umowy) w ramach działań PROW 2007-2013 wdrażanych przez Urząd Marszałkowski we Wrocławiu (stan na maj 2010)

Nazwa osi i działania	Kwota płatności	
	[zł]	udział [%]
<i>Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa</i>	121 173 679,71	19,69
Razem oś 1. <i>Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego</i>	121 173 679,71	19,69
<i>Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskie</i>	390 378 476,00	63,3
<i>Odnowa i rozwój wsi</i>	94 230 904,47	15,31
Razem oś 3. <i>Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej</i>	484 609 380,47	78,74
Wdrażanie Lokalnych Strategii Rozwoju, w tym:	-	-
„małe projekty”	39 929,40	0,02
<i>Odnowa i rozwój wsi</i>	1 851 681,47	0,29
<i>Funkcjonowanie lokalnej grupy działania</i>	7 794 451,60	1,26
Razem oś 4. <i>Leader</i>	9 686 062,47	1,57
Ogółem	615 469 122,65	100,00

Źródło: dane Urzędu Marszałkowskiego we Wrocławiu.

W zakresie działania *Podstawowe usługi dla ludności wiejskiej* pod względem uzyskanych kwot wsparcia dominują powiaty: kłodzki (III region), wrocławski, średzki, oleśnicki (I region), w których uzyskane środki zainwestowano w budowę i modernizację oczyszczalni ścieków, sieci wodociągowych i kanalizacji sanitarnych. Działanie *Odnowa i rozwój wsi* wsparło budowę i remonty świetlic, wiejskich placów zabaw, centrów wsi, obiektów sportowych głównie powiatów: kłodzkiego (III region), oleśnickiego, strzebińskiego (I region) i trzebnickiego (II region).

PODSUMOWANIE

Po roku 2006 na wsi dolnośląskiej rozpoczął się proces wdrażania instrumentów wsparcia finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Polityka rozwoju terenów wiejskich koncentruje się na trzech podstawowych osiach priorytetowych: osi 1. (gospodarczej), osi 2. (środowiskowej) oraz osi 3. i 4. realizujących cele społeczne rozwoju zrównoważonego.

Wykorzystanie tych środków było niejednakowe w poszczególnych regionach funkcjonalnych obszarów wiejskich i powiatach województwa. Zdecydowanie największą część środków finansowych wykorzystali rolnicy i mieszkańcy wsi zlokalizowanych w regionie I (intensywnego rolnictwa), a zwłaszcza mieszkańcy powiatu wrocławskiego. W regionach II (rolniczo-rekreacyjnym) i III (przemysłowo-rekreacyjno-turystycznym), charakteryzujących się dużymi walorami przyrodniczymi dominowało wspieranie obszarów ONW oraz programów rolnośrodowiskowych. W regionach tych przewodził w zaangażowaniu w pozyskiwa-

nie środków zwłaszcza powiat kłodzki. Najmniejszą aktywność w podejmowaniu działań związanych z obu programami wykazywały powiaty zachodniego przygranicza należące do regionu V o funkcjach przemysłowo-rekreacyjno-turystycznych.

Zróżnicowanie warunków przyrodniczych i ekonomicznych prowadzenia produkcji rolniczej, istnienie terenów o wybitnie korzystnych uwarunkowaniach do prowadzenia produkcji rolniczej na skalę towarową, a także obszarów o niekorzystnych cechach przyrodniczych do prowadzenia tej produkcji, jednak o wysokich walorach środowiskowych, jest podstawowym powodem do tego, żeby instrumenty WPR wspierające realizację poszczególnych celów rozwoju zrównoważonego wykorzystywane były w regionach funkcjonalnych obszarów wiejskich w różnym stopniu. Modernizacja gospodarstw rolnych, zwiększenie wartości dochodowej podstawowej produkcji rolnej i leśnej, zróżnicowanie w kierunku działalności nierolniczej to działania wspierające realizację celu produkcyjno-ekonomicznego. Wsparcie z tytułu ich pozyskania miało znaczenie dla wszystkich gospodarstw, ale przede wszystkim dla tych, które są zlokalizowane w regionie funkcjonalnym intensywnego rolnictwa (I). Cel środowiskowy podtrzymywały działania: programy rolnośrodowiskowe, programy zalesień, wspieranie terenów ONW o znaczącym natężeniu wykorzystania w regionie III obejmującym obszary sudeckie i regionie II związanym z największym w Polsce Parkiem Krajobrazowym „Dolina Baryczy”. Cel społeczny wdrażany był głównie przez instrumenty PROW, będące w gestii Urzędu Marszałkowskiego, tj. działania: *Odnowa i rozwój wsi i Usługi dla gospodarstw i ludności wiejskiej*, a także działania osi Leader.

LITERATURA

- Adamowicz M. Dresler, E. 2006: *Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich na przykładzie wybranych gmin woj. lubelskiego*, „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej we Wrocławiu. Rolnictwo” LXXXVII, nr 540, Wrocław, s. 17-24.
- Czudec A. 2009: *Ekonomiczne uwarunkowania rozwoju wielofunkcyjnego rolnictwa*, Prace Naukowe Wydziału Ekonomii Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Monografie i Opracowania, nr 6, s. 15-90.
- Dybowski G. 2009: *Możliwości prowadzenia narodowej polityki rolnej przez Polskę w ramach Wspólnej Polityki Rolnej*, Raport nr 133. IERiGŻ-PIB, Warszawa, s. 29-39.
- Hardt Ł. 2009: *Implikacje reformy WPR dla polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich*, INE PAN na zlecenie KIE, www.cie.gov.pl
- Krajowy Plan Strategiczny Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*. 2007: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, s. 3-84.
- Kutkowska B. 2009a: *Przemiany w rolnictwie i na obszarach wiejskich Dolnego Śląska po 2004 r.* [w:] *Współczesne problemy rozwoju wsi i rolnictwa w Europie Środkowo-Wschodniej*, (red.) W. Musiał, E. Tyran, Wyd. Wieś Jutra, Warszawa, s. 125-131.
- Kutkowska B. 2009b: *Regionalne wykorzystanie instrumentów wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich z uwzględnieniem ich zrównoważonego rozwoju*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, nr (1) 50, s. 33-45.
- Kutkowska B., Łabędzki H. 2008: *Finansowe wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich Regionu Dolnośląskiego z Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. X, z. 1, s. 226-232.
- Kutkowska B., Parylak D., Patkowska-Sokoła B., Kordas L. 2007: *Diagnoza stanu i kierunki rozwoju rolnictwa na Dolnym Śląsku*, Dolnośląskie Centrum Studiów Regionalnych, Politechnika Wroclawska. Prace Naukowe. Seria konferencje, Wrocław, s. 55-60.
- Mickiewicz A., Wawrzyniak B. M. 2009: *Analiza wybranych działań w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich*, „Journal of Agribusiness and Rural Development”, nr 2(12), s. 127-137.
- Oleszko-Kurzyna B. 2009: *Wspólna polityka rolna wobec nowych funkcji rolnictwa – z perspektywy Polski*, „Roczniki Naukowe SERiA”, t. XI, z. 2, s. 174-179.

- Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013*, 2010, MRiRW, Warszawa, s. 333.
- Rocznik statystyczny województwa dolnośląskiego*, 2009: WUS Wrocław.
- Rowiński J. 2009: *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 (PROW 2007-2013)*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie, Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, nr (1) 50, s. 57-72.
- Sroka W. 2009: *Instrumenty finansowego wsparcia obszarów wiejskich w Polsce i w Bawarii – analiza porównawcza*, „Roczniki Nauk Rolniczych, Seria G”, t. 96, z. 3, s. 49-57.
- Strategia rozwoju obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego*, 2001: *Studia nad rozwojem Dolnego Śląska*, z. 5 (12), Urząd Marszałkowski Województwa Dolnośląskiego, Wrocław, s. 3-60.
- Ściański P. (oprac.) 2010b: *Przegląd unijnych programów rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007-2013*, Departament Rozwoju Obszarów Wiejskich MRiMW, Warszawa, s. 2-16.
- Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z Sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (Dz.U. 2003.229.2273 z późn. zm.).
- Wieliczko B. 2006: *Polityka Unii Europejskiej wobec obszarów wiejskich*, Wyd. IERGiŻ-PIB. Studia i Monografie, nr 134, Warszawa, s. 24-30.
- Wieliczko B. 2009: *Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich w Polsce po akcesji do Unii Europejskiej* [w:] *Wokół trudnych problemów globalnego rozwoju obszarów wiejskich, gospodarki żywnościowej i rolnictwa*, (red.) K. Duczkowska-Małysz, A. Szymecka. Wyd. SGH w Warszawie, s. 49-67.
- Wilkin J. 2009: *Wielofunkcyjność rolnictwa – konceptualizacja i operacyjność zjawiska*, „Wies i Rolnictwo”, nr 4(145), s. 9-28.

Barbara Kutkowska, Julian Kalinowski

USING INSTRUMENTS OF RURAL AREAS DEVELOPMENT PLAN 2007-2013
IN ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS IN LOWER SILESIA

Summary

After the year 2006 the new priorities of agriculture and rural areas development were enforced. Prioritized areas on the level of the EU are equal with settled for Poland in the National Strategic Plan. Preference actions supporting sustainable development of country areas were transferred on regional level. These actions are initiated by two institutions: Agency for Restructuring and Modernization of Agriculture and Marshall's Office. The instruments of CAP directed to farmers and remaining occupants of rural areas are connected first of all with actions of axis 1.- economic and axis 2. -environmental. The Province Council is the principal link of the broadcast of the EU centers enabling the realization of the social aim, initiating workings of axis 3 and axis 4. The level of agriculture and Lower Silesians villages support - is differentiated in individual functional regions and administrative districts.

Adres do korespondencji:

Prof. dr hab. Barbara Kutkowska, dr inż. Julian Kalinowski
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Instytut Nauk Ekonomicznych i Społecznych
pl. Grunwaldzki 24a, 50-363 Wrocław
e-mail: Barbara.kutkowska@up.wroc.pl, Julian.kalinowski@up.wroc.pl